

Віт Ценьов

Смак довоєнного тютюну

Я так і не побачив його...

Звичайно, це звучить трохи дивно: я чітко пам'ятаю його картатий поношений піджак бурого кольору; я пам'ятаю його старомодні туфлі зі скуйовдженими кінцями незаправлених шнурків. Штани були якісь військові, військово-зелені, з червоною смужкою з боків - здається, такі носять офіцери. І портфель, старий облізлий портфель з перекидними застібками. І запах, цей різкий запах якогось невідомого мені тютюнового відтінку. Різкий, але, можливо, навіть приємний...

Але я говорю про те, що так і не побачив його. Втім, нічого дивного в цьому немає. У ліфті ми завжди або опускаємо очі на запльовану брудну підлогу, або з перебільшеним інтересом розглядаємо подряпини та наклейки від жувальної гумки на стінах ліфта...

...Ліфт надривно зойкнув і зупинився. І тут же згасло світло.

Старомодні туфлі, безтурботно дримаючі на підлозі, зникли в темряві разом з офіцерськими штанами, портфелем і картатим піджаком. Я якось судорожно зіщулююся, втягнув живіт, притулююся до стіни. Навалилася секундна безпорадність і став різкіше запах.

— От чорт! — натужно видав я, нишпорячи по стіні в пошуках кнопок.

— Не трудіться даремно, молода людина, — голос був нудний, повільний. - Це на годину, не менше.

Плечі мої розправилися. Як і раніше нічого не видно, хоч око виколи. Несподівано я відчув роздратування до свого картатого супутника.

— А вам-то звідки це відомо?

— Тютюнцю-с не бажаєте?

Я шумно зітхнув і сів навпочіпки. Так мені відразу стало спокійніше. Роздратування вляглося наче й не було.

— Дякую, в мене "магна"...

Навпроти мене якийсь рух і шурхіт. Мабуть, мій картатий побратим по нещастю повторив мою позу. Було чутно, як він яложив в протилежному кутку, пристосовуючись зручніше. Втім, поки я тільки можу здогадуватися про це. В очах плавають помаранчеві кола, як і раніше нічого не видно, заламало в скронях...

— У мене тютюнець-с рідкісний, довоєнний, зі старих запасів. Хочете спробувати?

Запах, у всякому разі, мене інтригував. Я знову шумно зітхнув.

— Ну, давайте, спробую... Тільки...

— Він уже в гільзочки набитий, не звольте турбуватися, — немов прочитав мою думку картатий. — Вогник-то є?

— Є, є, — заквапився я, простягаючи руку. — Давайте вашого тютюнцю... Довоєнного...

Я закурив, на секунду висмикнувши з мороку обриси безформно сидячої фігури картатого, не здивувався огидно гіркого смаку його тютюнцю та раптом відразу усвідомив всю безглуздість ситуації.

— Послухайте, — я знову відчув охоплююче мене роздратування, навіть досаду. Відчував себе повним ідіотом. — Послухайте, як там вас - чого ми сидимо? Давайте стукати, давайте покричимо. У будинку повно мешканців...

— Кричіть, — байдужий голос говорив кудись у сторону. — Тільки так чи інакше нам тут, молода людина, з годину з вами разом мешкати...

Несподівано раптом сплив кадр з фільму "Попутник". Мокра фігура під проливним дощем заглядала всередину машини. Я хитнув головою, посміхнувся криво, - от, чорт! - затагнувся глибше, намагаючись вогником висвітлити картатого, але нічого не побачив, лише поперхнувся й закашлявся.

— Чорт! От чорт! — бурмотів я впереміш із кашлем і витираючи виступілі сльози. — Ну й тютюн у вас, я вам скажу...

Цигарка зотліла миттєво. Мабуть, не брехав картатий, тютюн і правда дуже старий, дбайливо висушений до порохового стану. Хвилини дві-три стояла тиша, ниюча й нудна тиша, що стала нестерпною. Ні голосів мешканців, ні шуму на сходовому майданчику, нічого. Навіть дихання картатого...

— У морзі не хочете попрацювати?

— Що, перепрошую? — оторопів я.

— Чи не хочете, питаю, у морзі попрацювати? — повторив картатий тим же байдужим голосом.

— Щось я...

— Не розумієте, так? — жваво перебив він мене та залився дзвінким сміхом. — Не розумієте?! — і знову нудним тоном: — Так і не зрозумієте, ви ж мені договорити не даєте... Вдягнені ви, як я вас розгледів, неохайно, заробітками перебиваєтеся випадковими, боязкуваті будете...

— Я не... — почав я, але він знову перебив.

— Ну дайте сказати, що ви, їй-богу. Уважте старого. — Він зробив натиск на слові "старий". — Що є, то є, не заперечуйте, молоді людина. Я подумав: може, підсобити вам? А? У морг вас, так би мовити, працевлаштувати... І грошове становище поправите, і захоробрієте. А?

— А ви що, директор моргу? — розсердився я.

Картатий знову засміявся. Сміх у нього був схожий на дитячий. Так сміється мій п'ятирічний брат...

— Ні-і-і, не директор. І навіть не працівник. Але підсобити можу...

Знову повисла пауза. Голова йшла обертом. У застряглому ліфті, в непроглядній темряві, зовсім незнайомий чоловік пропонував мені роботу в морзі...

— І що, багато платять? — зважився я нарешті. Якщо він божевільний, то краще, мабуть, погоджуватися.

— Дак ти газетку-то відкрий, подзвони по оголошеннях - як робота, скільки платять...

— Не кажіть дурниць! — зірвався я. — Немає таких оголошень. Вже читаю, повірте!

— А чому, як ти думаєш? — вкражливо запитав він.

— Гадки не маю!

— І що за робота така хитромудра, — забурмотів він кудись у бік. — Ті потрібні, ці потрібні, можна начальником великим зробитися, або навіть цим, політиком, розумієш... А в морг не потрібно... Ну не потрібні там працівники, і все тут! А хочете... Слухайте, а хочете - я вас на кладовище працевлаштую... Робити поховання... Або за могилами доглядати...

Сумнівів не залишалося. Я виявився замкненим у ліфті з цілковитим психом. Паніка навалилася на мене, захотілося схопитися й закричати, стукати та штовхати стіни ліфта, але я тільки стиснув кулаки й спробував стримати подих. Зібратися з думками, ну ж бо! Зібратися з думками... Що він там?

— Чого мовчиш? — поцікавився картатий.

— Ви ще мавзолей мене охороняти поставте, — огризнувся я та одразу пошкодував про це. А раптом...

— Можу влаштувати, якщо хочеш, — скромно сказав він.

Я знову подумки заквапився. Ясно, ясно, тепер тільки погоджуватися. Хтось говорив, що психу завжди потрібно піддакувати. Завжди... Що б той не городив...

— Гаразд, — почав я, — до моргу - так до моргу... — і замовк. Занадто двозначно вийшло.

— Хочеш ще тютюнцю?

— Ні. Дякую!

— Думаєш, я ненормальний?

— Ні, — сказав я квапливо, намагаючись, щоб прозвучало переконливіше. — Я думаю, що ваші пропозиції цікаві. Що я маю робити?

— Ти повинен захотіти працювати в морзі. Або на кладовищі. А я тобі це влаштую.

— Але чому? — обімлів я.

— Скажи мені, будь ласка, мій друже, тільки подумай, перш ніж відповісти, і скажи те, що є насправді... — почав картатий та замовк.

— Ну? — заспішив я, — ну?

— Ти ХОТІВ БИ побувати в морзі? — з натиском на "хотів би" запитав він.

Страж пішов. Я сидів як громом уражений і обмірковував те, що трапилося. Першою моєю думкою, найпершою, яка вибухнула в моєму розумі, від якої загуркотіло серце і чомусь занили зуби, було: "Так"... Це була мить... І потім знову навалилися страх, розгубленість, заломило в скронях.

— Хотів би... — задумливо вимовив він. — Звичайно, хотів би. Кожен хоче. Стикнутися зі смертю... Чужою, неблизькою, сторонньою... Що за задоволення - читати газетні рядки, смакуючі подробиці нашого життя: хто кого зарізав, облив кислотою, вбив сковорідкою, розстріляв з автомата... Якщо хочеш аналог, то це свого роду порнографія: для тої більшості, яка просто не наважується стикнутися з реальною повією, ім'я якої - смерть. Я можу ТАК говорити, хоча, повір мені, говорити ТАК блюзнірство. Зіткнення зі смертю - це магія, магія з великої літери, особлива магія небаченої сили і, як не дивно, сили життєствердної. Ти віриш в магію? Втім, це не важливо. Магія не потребує твоєї віри, а магія Сили Смертної - тим більше...

— Що це? — отямився я немов від сну.

— Знаєш що, дорогий мій, я тобі краще розповім одну цікаву річ. Коли вирішувалося, що робити з тілом Леніна після його смерті, одні висловлювалися за муміфікацію, інші - за поховання. І знаєш, що?

— Що?

— Ті, хто вважав, що тіло Ульянова потрібно поховати - всі, всі до одного, виявилися недовгожителами.

— І що з цього?

— Так ось відразу й не зрозумієш: і чого це народи носяться з кістками своїх відомих предків: вимінюють, викупувають, розшукують, та - ховають у себе на батьківщині. Взяти хоча б ці царські останки... І нащо все це потрібно, га?

— Я не розумію вас! — вигукнув я майже в розпачі.

— То й не зрозумієш. Наука ця не проста виходить. Відчутти це треба. Думи подумати. З людьми знаючими погомоніти. Книжку потрібну прочитати. Тоді, дивись, і тямущим все стане.

— А морг, морг-то тут причому?

— А не тільки морг, а будь-яке місце, де смерть мешкає. Ось кажуть, що квартири, де вбивство сталося, враз в ціні падають,

нечисті стають. Це для вас, нетямущих та необізнаних, страх та неохайність виходить. А ми завжди тільки в тих квартирах живемо, де вбивство відбулося. Сила там є велика...

— Яка сила?! — закричав я. — Що ви верзете?! Яка сила?! Хто це - ми?! Ви про що?! До чого це все?!

Щось сердито ткнулося мені до ніг. Це був його портфель. Той самий портфель, з перекидними застібками...

— Тримай, синок! Зумієшь прочитати - шануй! А чи не зумієшь...

— Що, що? — лихоманило мене.

— І ще ось, — зашепотів голос біля самого мого вуха. — У дружка свого, у Миколи, запитай - чи не сталося чого в 87-й квартирі рік-півтора тому, вона поверхом вище, ця квартирка. Я там деякий час постоявся... І ось ще... - я застогнав, стиснувся, його слова вгризалися в мій мозок. — Тютюнець цей непростий. Волосся мертвої людини туди підмішане...

... Ліфт смикнувся, рушив вгору та завмер. Спалахнуло світло, відчинилися двері. Але я не чув і не бачив. Я впав на підлогу, щось страшне скрутило мене, зломило й кинуло на підлогу...

... Я лежав на підлозі в кабіні ліфта, та двері його намагалися закритися й знову відкривалися, спотикаючись об перешкоду, якою була моя витягнута нога. Я насилу піднявся. Паморочилося в голові, нудота підступала до горла, в скронях билися молоточки. Машинально взяв лежачий портфель і вийшов з ліфта. Двері шумно зачинилися...

... — Ба, Антон! — закричав Миколка. — Тільки за хвилину до тебе світло ввім... Ти чого?.. Я відсунув його та зайшов до ванної. Холодна вода трохи освіжила мене. Я засунув голову під крижаний струмінь і завмер, боячись поворухнутися. Нудить, нудить... Не проходить. Тільки молоточки трохи вщухли...

Миколка розгубився, він стояв і дивився на мене широко відкритими очима. Я раптом подумав, що він цілковита нікчемність... Стало легше. Закрив воду й зірвав застібки портфеля. Щось біліло всередині. Я взяв...

Пачка переплетених аркушів. "Протоколи чаклуна Стоменова" на титулі. І нічого більше. Пачка абсолютно чистого,

акуратно переплетеного папера. Сторінок сто - сто тридцять.

— Тебе били, чи що?

— Слухай, ти знаєш, хто у вас у 87-й квартирі живе?

— Що?

Я помовчав, мовчки дивлячись на нього. Він змінився в обличчі...

— Не знаю... Стривай, її ж здають начебто. Наркомани жили... Зараз не знаю. То що сталося вже?!

— Слухай, а раніше - рік, два - хто, може, знаєш?

— Антоне, то в чому справа-то?! Ну, знаю! Чаю будеш? Або давай тобі горілки наллю соточку. Цигани там жили, трое... Їх усіх вирізали враз. Крові було... Клава, ну та, пам'ятаєш, понятою була...

Я повільно похитав головою. Ще раз глянув на палітурку. "Протоколи чаклуна Стоменова", "Протоколи чаклуна Стоменова", "Протоколи..."

— Горілку я, мабуть, не буду, Миколо. Чаю зроби міцнішого. І ось ще одне... Я, напевно, кину палити...